

Попри труднощі, пов'язані з консолідацією поліетнічних суспільств, розколотих за ознакою етнічної, мовної, культурної, цивілізаційної належності, демократичних альтернатив консолідації (згуртуванню членів суспільства, інтеграції на основі спільних інтересів та цілей задля досягнення спільної мети – міжетнічної згоди, добробуту, процвітання) немає. Етнополітичний розкол, деконсолідація поліетнічного суспільства перетворюється на головний виклик етнополітичній безпеці України. Задля його подолання Україна потребує якнайшвидшого напрацювання політики консолідації як невід'ємного елемента етнонаціональної політики держави.

1. *Кресіна І.О.* Теоретичні та політико-правові засади етнокультурної консолідації / І.О.Кресіна, В.А. Явір // Політологічний вісник. – Вип. 70. – К.: Політологічний центр при Київському університеті ім. Т.Г. Шевченка, 2013. – С. 212. 2. *Агеева Е.* Консолидация общества как политический феномен / Е. Агеева // Политика и политология: актуальный ракурс / под общ. ред. И.А. Батаниной, М.Ю. Мизулина. Москва – Тула: Изд-во ТулГУ, 2005. – С. 10. 3. *Луцишин Г.* Національна консолідація в умовах демократизації суспільства / Г. Луцишин // Наукові праці: Політичні науки. – 2012. – Вип. 170. – Т. 182. – С. 53. 4. *Дергачов О.* Політичне лідерство і моделювання національного розвитку / О. Дергачов // Політичний менеджмент. – 2006. – Спец. вип. – С. 33. 5. *Стоєцький С.В.* Етнокультурна консолідація: спроби концептуалізації в політології / С.В.Стоєцький // Держава і право. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – № 61. – С. 490. 6. *Агеева Е.* Цит. работа. – С. 11. 7. *Suntoo R.* Consolidation of the Nation Building in a multi-ethnic society: The Case Of Mauritius / R. Suntoo // Research Journal of Sosial Science and Management. – 2012. – № 10. – P. 96. 8. Там же. – P.95. 9. *Варфоломеев М.* Консолидация общества как фактор обеспечения национальной безопасности Российской Федерации / М. Варфоломеев // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2010. – Т.7. – № 14. – С. 221. 10. *Olcott M.* National Consolidation: Ethnic, Regional, and Historical Challenges [Електронний ресурс] / M. Olcott // Harvard International Review. – 2000. – Vol. 22. – No. 1. – Режим доступу: [http://www.questia.com/library/1G1-30585862/national-consolidation#article Details](http://www.questia.com/library/1G1-30585862/national-consolidation#article%20Details). 11. *Вітман К.* Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми: [монографія] / Вітман К. – К.: Логос, 2007. – С. 187–188. 12. *Lynch D.* The Tajic Civil War and Peace Process / D. Lynch // Civil Wars. – 2001. – Vol. 4. – P. 53. 13. *Агеева Е.* Цит. работа. – С. 12. 14. *Левашов В.* Морально-политическая консолидация российского общества в условиях неолиберальных трансформаций / В. Левашов // Социс. – 2004. – № 7. – С. 33.

УДК 32.019. 51: 654: 19

О. В. ГОЛОВЧУК

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ТА ГРОМАДСЬКИХ ТЕЛЕРАДІООРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Проаналізовано окремі аспекти та умови функціонування українських ЗМІ та особливості формування інформаційного простору в державі. Розглянуто перспективи впровадження проектів громадського мовлення на основі державного радіо і телебачення. Зроблено спробу виокремлення конкретних рекомендацій реформування системи телебачення на основі зарубіжного досвіду.

© ГОЛОВЧУК Оксана Василівна – кандидат політичних наук, доцент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Ключові слова: громадські ЗМІ, суспільне мовлення, політична залежність, влада, комерціалізація, інформаційна політика.

Головчук О.В. Создание системы общественного вещания и общественных телерадиоорганизаций в Украине

Проанализированы отдельные аспекты и условия функционирования украинских СМИ и особенности формирования информационного пространства в государстве. Рассмотрены перспективы внедрения проектов общественного вещания на основе государственного радио и телевидения. Сделана попытка выделения конкретных рекомендаций по реформированию системы телевидения на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: общественные СМИ, общественное вещание, политическая зависимость, власть, коммерциализация, информационная политика.

Golovchuk Oksana. The creation of public broadcasting and public broadcasting in Ukraine

Review some aspects and modalities of Ukrainian mass media and especially the formation of the information space in the state. The prospects for the implementation of the projects on the basis of public service broadcasting public radio and television. An attempt to highlight specific recommendations for reform of the TV system based on international experience.

Key words: social media, public broadcasting, political dependence, power, commercialization, information policy.

Готовність створення суспільного телерадіомовлення має визріти у самому суспільстві, що вимагає тривалого часу. Не дивлячись на величезну кількість законодавчих актів, які регулюють інформаційну сферу в Україні, ситуація в середовищі медіа залишається достатньо напруженою. Наприклад, протягом останніх 15 років було прийнято понад 11 законодавчих актів щодо змін і поправок до Закону «Про телебачення і радіомовлення України» (1994 р.), в останній редакції якого, складеного з урахуванням рекомендацій Ради Європи, введено поняття «суспільного телебачення і радіомовлення».

В цілому, можемо констатувати, що в Україні нині відсутні головні передумови для стабільного і ефективного функціонування громадського мовлення, а саме: плюралізм ЗМІ; правове регулювання діяльності громадських ЗМІ; економічна незалежність органів громадського мовлення. Тому на етапі запровадження в Україні проектів громадського мовлення доцільними можуть стати такі кроки:

– аналіз можливостей запозичення закордонного досвіду, адже, як, бачимо, наприклад, з практики Чеської Республіки, моделі законодавств західноєвропейських країн не завжди є прийнятними в країнах Східної Європи¹];

– заборона надмірного втягування ЗМІ у політичний процес та перетворення їх з інструменту демократії на інструмент політики (приміром, у Франції цю проблему вирішили шляхом заборони передвиборчої реклами на телебаченні, за винятком дискусії між претендентами на посаду президента)²;

– дослідження додаткових можливостей забезпечення фінансової незалежності громадських ЗМІ;

– детальна розробка закону, який би регламентував визначення, гарантії діяльності, механізми і джерела фінансування, незалежність діяльності й необхідні переваги громадських ЗМІ перед комерційними.

Дослідники І. Кліменко і Р. Павленко вважають, що якщо заява на реєстрацію телекомпанії подаватиметься відповідно до нижченаведеної класифікації, а органом, що здійснює реєстрацію буде громадський орган, виведений за межі держорганів і такий, що контролює джерела фінансування з правом приймати рішення про передачу справи до суду чи закриття видання, тоді таке законодавче регулю-

вання стане запорукою переваги громадським ЗМІ використовувати громадські джерела фінансування³.

Нижче представлена класифікація телекомпаній за схемою І. Кліменко та Р. Павленко:

1. Громадські телекомпанії: повинні засновуватися особами, які безпосередньо в них займаються журналістикою. Фінансування за рахунок абонентських внесків, реклами, бюджетних дотацій (приклад Франції: щоб забезпечити порівняно низькі ціни на газети і зекономити гроші видавців, уряд виділяє на розвиток розповсюдження преси суттєві бюджети).

2. Телекомпанії державних органів і органів самоуправління: заснуються для оприлюднення офіційних документів і повідомлень. Фінансування за рахунок абонентських внесків, розповсюдження в роздріб і з відповідних державних органів.

3. Партійне телебачення: фінансування за рахунок партійної каси, абонентських внесків і реклами.

4. Приватні студії: фінансування здійснюють засновники за рахунок прибутків від реклами, в тому числі політичної.

5. Рекламні телеканали: видають в ефір лише рекламні передачі і комерційну інформацію. Політична реклама в них заборонена.

Зрештою, важливим є становлення громадянського суспільства як запоруки дієвого функціонування в Україні громадських рухів, на зразок британських журналістських профспілок, що є важливим для діяльності громадських ЗМІ⁴.

У розробленій Держкомтелерадіо Концепції розвитку державного телебачення і радіомовлення на 2005-2009 рр., було зазначено, що аудіовізуальні ЗМІ державної форми власності у найближчій перспективі мають набути статусу громадських (суспільних), тобто державних за формою власності і громадських (суспільних) за формою контролю⁵. Особливо суперечливим є становище Національної телекомпанії України, яка відповідно до свого статуту є державним підприємством, а згідно із чинним законодавством, системою фінансування і звітності досі залишається бюджетною установою.

Зміна економічного статусу з бюджетної установи на статус установи некомерційного господарювання, яка отримує бюджетні кошти як плату за надані послуги, дасть змогу значно підвищити ефективність використання коштів, які надходитимуть з різних джерел, вирішувати питання розвитку матеріально-технічної бази.

До стримуючих факторів належить і відсутність повноцінних місцевих мереж мовлення майже у половини державних обласних і регіональних телерадіокомпаній. Державні мовники не мають можливості доносити інформацію до населення своїх регіонів загальнонаціональними каналами, створеними за державні кошти, отже, стає нагально необхідним розбудовувати місцеві мережі.

Розглянемо альтернативні рішення у реформуванні системи державних аудіовізуальних ЗМІ. Європейський досвід розвитку телерадіоінформаційної сфери значною мірою співпадає з національним.

Розвитком державних (суспільних) телеканалів таких, як «Бі-Бі-Сі» та «Дойче Веле», які контролює громадськість, опікується суспільство шляхом бюджетного фінансування та громадяни країни шляхом сплати щомісячних абонентських внесків⁶. Але, на відміну від наших реалій, творчий, виробничо-технічний і фінансовий потенціал некомерційного телебачення у Європі, а також його авторитет у суспільстві є значно вищим, ніж у приватних телерадіокорпорацій.

Держкомтелерадіо у Концепції розвитку державного телебачення розглядає кілька варіантів реформування системи державних, у тому числі обласних, телекомпаній:

Варіант 1. Приватизація державних каналів із наступною модернізацією їх матеріально-технічної та технологічної бази. У цьому випадку держава, знімаючи з себе відповідальність за стан державного телебачення, втрачає навіть той незначний інформаційний ресурс, яким володіє сьогодні. Вважаємо, що приватизація державних каналів віддалить реалізацію стратегічного наміру розбудови суспільного мовлення. Крім того, знаходження добросовісного інвестора, який був би зацікавлений у розвитку приватизованих компаній як самостійних суб'єктів інформаційних відносин нині є проблемою. Це пояснюється тим, що телерадіоінформаційний ринок в Україні перевантажений надмірною кількістю суб'єктів (на даний час ліцензії мають понад 1200 телерадіоорганізацій). Навряд чи діючі медіа-холдинги будуть зацікавлені у появі ще 30 нових претендентів на розподіл рекламного ринку, тому ймовірніше за все, приватизовані державні компанії стануть філіями вже діючих потужних телерадіоструктур і втратять свою самостійну роль.

Варіант 2. Державні телерадіокомпанії залишаються у державній власності. Утворюється кілька державних акціонерних компаній (ДАК) із стовідсотковим пакетом акцій, що перебувають у власності держави. Технічне переоснащення здійснюється за державні кошти. Після цього приймаються відповідні нормативно-правові акти щодо усупільнення державних аудіовізуальних ЗМІ.

Створюючи майбутню модель громадських аудіовізуальних ЗМІ України, найбільш прийнятним вбачається розділити медіа на три головні блоки. Перший блок – система державних телерадіоорганізацій, які утримуються і функціонують за рахунок бюджетних коштів для забезпечення інтересів держави. До них належать ДТРК «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення», створена на виконання доручення Президента України від 12 квітня 2000 р. №1-14/397, ДТРК «Культура» та обласні і регіональні державні телерадіокомпанії. Вони переходять у статус установ некомерційного господарювання ДАК «Всесвітня служба "УТР», ДАК «Культура», ДАК «Регіональне телерадіомовлення України» із 100-% пакетом акцій у власності держави.

Ці компанії є стратегічним ресурсом держави і використовуються для офіційного представлення України у світі, задоволення культурно-мистецьких запитів населення України та українців за кордоном, а також для забезпечення норм низки законів щодо висвітлення діяльності органів влади, надання ефірного часу народним депутатам, оприлюднення передвиборчих програм кандидатів на пост Президента та у народні депутати України, інформування населення під час особливого періоду, стихійних лих тощо.

Другий блок – система Суспільного телерадіомовлення, яка створюється на базі Національної телекомпанії та Національної радіокомпанії шляхом поступового перетворення з обов'язковим законодавчим врегулюванням, особливо питань соціального захисту працівників галузі.

Третій блок – громадські телерадіоорганізації. Як варіант, вбачається доцільним створення загальнонаціонального каналу територіальних громад. Його утворюють, не втрачаючи свого статусу, обласні ТРК. Метою створення каналу є висвітлення життя регіонів; джерелами фінансування мають бути внески учасників проекту, поміркована рекламна діяльність. Створення такої моделі ви-

правдане тим, що нині майнові комплекси обласних і регіональних ДТРК створені за кошти як державного, так і місцевих бюджетів. Отже, автоматично залучити ОДТРК до системи Суспільного телерадіомовлення неможливо з точки зору законності, оскільки це означало б відчуження частини матеріальних цінностей від місцевих громад на користь центрального офісу системи Суспільного телерадіомовлення. Світова практика налаштовує саме на такий підхід. У Німеччині та Польщі поруч із потужним Суспільним каналом загальнонаціонального рівня діють некомерційні компанії регіонів, об'єднані в єдиний канал спільною програмною концепцією.

Погоджуючись з тим, що сектор суспільного мовлення, повинен надавати можливість різним групам суспільства виражати свої погляди і інтереси, а також беручи до уваги, що існування незалежних ЗМІ на національному, регіональному і місцевому рівнях, як правило, підсилює плюралізм і демократію, вважаємо доцільним навести тут рекомендації Ради Європи урядам держав, зацікавлених у розбудові громадського телебачення⁷.

Отже, рекомендується регулярно оцінювати ефективність існуючих заходів по стимулюванню плюралізму і механізмів, що перешкоджають концентрації ЗМІ, і розглядати питання можливого їх перегляду в контексті економічного і технологічного прогресу. Держави-учасники повинні досліджувати форми консультування суспільних телекомпаній з громадськістю, що включає створення дорадчих комітетів з тематичних програм, для того, щоб громадські телекомпанії відображали в своїй програмній політиці потреби і вимоги різних груп суспільства.

1. *Рантанен Т.* Глобальное и национальное. Масс-медиа и коммуникации в посткоммунистической России / Рантанен Т. – М.: МГУ, 2004. – С. 89–91. 2. *Грабович Р.* Державну та комунальну пресу чекає реформування: Про підготовку парламентським комітетом з питань свободи слова та інформації законопроекту про редакційну свободу державної та комунальної преси в процесі роздержавлення; Комітетські слухання на тему «Реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ» / Р. Грабович, В. Світланова // Віче. – 2007. – № 1–2. – С. 24–25. 3. *Клименко І.* Громадські ЗМІ: поняття, міжнародний досвід і перспективи для України / І. Клименко, Р. Павленко. Школа політичної аналітики при НаУКМА. Центр медіа реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mediareform.com.ua. 4. *Мелещенко О.К.* Чотири століття британської журналістики / О.К. Малещенко, Б.І. Черняков // Наукові записки. – К.: Інститут журналістики, 2002. – Т. 9. – С. 191–193. 5. *Концепція* розвитку державного телебачення і радіомовлення на 2005-2009 рр.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua. 6. *Владимиров В.М.* Коммерческая журналистика / Владимир В.М. – Луганск: Изд-во Восточноукр. ун-та, 1995. – С. 46. 7. *Рекомендація №R (99) І Комітета Міністрів Совета Європы* государствам-участникам относительно мер по стимулированию плюрализма в средствах массовой информации//Законодательство и практика СМИ. – 1999. – Ч. 12.